

держави, завдяки чому створюється дієвий механізм функціонування громадянського суспільства, сприяють встановленню взаєморозуміння між державою і громадянами

Таким чином, сьогодні триває складний процес формування громадянського суспільства, зокрема і у сфері захисту прав і свобод людини та його адаптації до нових соціально-економічних, політичних, культурних умов і ментальності українського народу.

1. Левенець Ю. А. Держава у просторі громадянського суспільства. Київ, 2006. 272 с.
2. Юридична енциклопедія : у 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 1. А–Г. 672 с.
3. Конституційне право України / за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
4. Конституційне право України / за ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. Київ: Український центр правничих студій, 1999. 376 с.
5. Колодій А.М. Громадянське суспільство та правова держава: проблеми та шляхи розбудови. Право України. 2010. № 7. С. 12–17.
6. Слюсарчук І., Мітенко О. Роль громадянського суспільства в забезпеченні національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 194–200.

Долгорученко К. О.
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У сучасному законодавстві більшості країн колабораціонізм (фр. співпраця) кваліфікується як злочин проти своєї держави, зрада. Залежно від міри шкоди, спричиненої колаборантом, у правових нормах національних законодавств передбачено або довгострокове ув'язнення, або смертна кара.

З негативним значенням поняття «колабораціонізм» як «співробітництво» політики стали вживати після зустрічі А. Гітлера з головою французького режиму Віші маршалом А. Петеном у 1940-му році. Під час переговорів сторони проголосили колабораціонізм політичним принципом у співробітництві держав. Перебуваючи у нерівному становищі, переможена та окупована Франція, а саме її істеблішмент, сприймали колабораціонізм як абсолютну воєнно-політичну та економічну капітуляцію перед нацистською Німеччиною.

У цілому, в роки Другої світової війни, соціально-політичне явище колабораціонізму стало притаманним не тільки Франції, але практично

кожній окупованій нацистським агресором країні. А значить, дане поняття швидко увійшло до політико-юридичного лексикону у виключно негативному значенні.

У радянські часи, французьке за походженням слово «колабораціонізм», майже не вживалось. А для кваліфікування злочинної співпраці з гітлерівськими окупантами у військовій та політичній сфері активно використовувались юридичні категорії «пособництво» та «державна зрада».

В Україні колабораціонізм, як феномен політико-правової дійсності часів радянсько-німецької війни, починає вивчатися з 90-х років ХХ століття.

Перші спроби теоретичного обґрунтування наукового поняття «колабораціонізм» здійснили такі вітчизняні науковці, як О. Потильчак, М. Коваль, О. Лисенко, Т. Вронська, С. Кульчицький.

Праці А. Боляновського, В. Вериги, О. Литвина, І. Дерейка, С. Дробязка, О. Марущенка, Г. Мамулія, І. Муковського, Б. Ковалю, М. Семіряги, В. Сергійчука та В. Шайкан суттєво розширили та конкретизували поняття колабораціонізму у контексті типів та форм «співробітництва з окупантами» періоду війни.

Фактично, сьогодні у історико-правовій науці сформовано три основні підходи до розуміння означеного поняття як феномену періоду Другої світової війни, а саме:

- це будь-яке співробітництво з окупантом, відповідно, таке явище заслуговує морального осуду [1, с. 32];
- це складне, неоднозначне суспільно-психологічне та етичне явище, що виникає в результаті взаємодії суб'єктів комунікативного процесу (окремих індивідів, певних політичних організацій) з окупантами. Це добровільна або вимушена співпраця з ворогом у будь-яких сферах життя: політичній, військовій, економічній, побутовій, соціокультурній [5, с.248];
- це усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам [4, с.123].

Співробітництво з німецько-фашистським загарбниками, за радянським законодавством повоєнних років, вважалось не лише військово-політичне співробітництво, а й безпосередня ініціативна робота в адміністративних органах окупантів та дуже широка палітра інших видів діяльності пересічних громадян на всіх посадах і робочих місцях установ та закладів, що функціонували на захопленій нацистами території.

Сьогодні, враховуючи складні військові та соціально-політичні реалії України, зміст поняття колабораціонізм як політико-правового феномену періоду Другої світової війни, потребує не тільки уточнення, але й принципового переосмислення. На наш погляд, все ж таки, слід відрізнити зумисну добровільну співпрацю з окупантом від вимушеного співробітництва населення, яке мало, зазвичай, на меті виживання в умовах жорстокого окупаційного режиму, і стало способом самозбереження, результатом, так званої, адаптації до умов війни та окупації.

1. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945). Львів, 2003. 686 с.
2. Вронська Т. Феномен «пособництва»: до проблеми кваліфікації співпраці цивільного населення з окупантами у перший період Великої Вітчизняної війни. Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. Київ. 2008. Вип. 11. С. 88–97.
3. Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії. Військово-історичний меридіан. 2009. №5. С.5 – 24.
4. Дерейко І. Колабораціонізм, поняття. Енциклопедія історії України: Т. 4. Київ. 2007. 528 с.
5. Шайкан В. Колабораціонізм в Україні у роки Другої світової війни: причин виникнення, особливості, масштаби. Друга світова війна і доля народів України: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Київ. 2005. С. 44–51.

Коваленко В. В.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник наукової
лабораторії соціологічного
моніторингу Навчально-наукового
інституту заочного навчання та
підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

**РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є специфічним органом правосуддя наднаціонального характеру, призначенням якого є захист передбачених Конвенцією (ЄКПЛ) прав і свобод людини та громадянина. Необхідно відразу зазначити, що рішення ЄСПЛ є судовими актами, які в деяких країнах-учасниках Ради Європи офіційно визнаються джерелом національного права.

Правова позиція ЄСПЛ щодо своїх прецедентів докорінно відрізняється від позицій судів системи загального права. Так, в рішенні по справі «Чепман проти Сполученого Королівства» [10] ЄСПЛ заявлено, що він дотримується принципу прецеденту та робить це в інтересах законної визначеності, прогнозованості і рівності перед законом. При цьому ЄСПЛ бере до уваги зміни політичних, економічних, соціальних і культурних умов в державах-учасниках Конвенції. Це той самий випадок, коли ЄСПЛ залишає за собою право змінювати раніше існуючий прецедент відповідно до реалій сучасного